

Ана Одоровић*, мастер

Lanny Ebenstein, *Chicagonomics: The Evolution of Chicago Free Market Economics*, New York: St. Martin's Press, 2015, 278.

У опису својих студентских дана на Универзитету у Чикагу, један од студената је написао: „Интелектуални цинови увек постоје. Није идеализација рећи да су цинови у економији тог времена, необично велики број њих, шетали ходницима Универзитета у Чикагу. Чињеница да се радило о циновима различитих сорти, ставова и порекла само је увећало њихов утицај на нас обична бића“.

Институција о којој је реч је међу својим студентима и предавачима до данас имала двадесет осам добитника Нобелове награде из економије, више него било која друга институција у свету. Поред тога, схватања чикашких економиста на челу с Милтоном Фридманом имала су одлучујући утицај на успостављање економских политика у САД и Великој Британији од осамдесетих година прошлог века. Ипак, није сасвим јасно да ли постоји, и још мање који је методолошки и концептуални оквир Чикашке школе мишљења. У покушају да одговори на ово питање, Лени Ебенстеин сублимира историју идеје о слободном тржишту, посебно наглашавајући њену трансформацију од класичног либерализма до савременог либертаријанизма.

У првом делу књиге аутор образлаже како се корени Чикашке школе могу пронаћи у делима класичних либералних мислилаца Адама Смита, Цереми Бентама и Џона Стјуарта Мила. У основи, ради се о Смитовој идеји да су слободна трговина и заштита приватне својине најважнији предуслови поделе рада, односно специјализације, која доводи до општег просперитета. Бентам је Чикашку школу задужио једним од најважнијих постулата модерне економске науке, идејом о максимизацији друштвене корисности: „Једино мерило исправног је највећа срећа највећег броја људи“. У том смислу, класични либерали, како аутор истиче, нису били заговорници идеје о друштву које би било подељено на привилеговану неколицину и обесправљену

* Ауторка је асистенткиња Правног факултета Универзитета у Београду, ana.odorovic@ius.bg.ac.rs

већину. Међутим, они су истовремено веома високо вредновали идеју индивидуалне слободе, чији се значај огледа у једној од основних Милових теза да просперитет целокупног човечанства у суштини зависи од малог броја људи чији експерименти уносе побољшања у односу на постојећи начин рада.

У наставку књиге аутор најпре описује историјски контекст настанка Универзитета у Чикагу, а затим посвећује засебно поглавље најистакнутијим представницима ове школе. Од оснивања универзитета крајем 19. века од стране Џона Д. Рокфелера, примарно обележје истраживања у области економске науке подразумева снажно усредсређивање на емпиријску анализу, с циљем формулисања препорука за вођење економске политике. Међутим, како аутор често наводи, не може се говорити о јединственој Чикашкој школи мишљења, будући да постоји значајна разлика у ставовима чикашких економиста пре и после Другог светског рата.

У првим деценијама двадесетог века, време тзв. прве Чикашке школе, економско одељење Универзитета обележила су имена Џејкоба Винера, Френка Најта и Хенри Симонса. Према мишљењу аутора, рани чикашки економисти по својим схватањима нису били либертаријанци, они који се залажу за минималну улогу државе у привреди, већ класични либерали који, иако истичу значај слободног тржишта, признају да постоји сфера у којој је државна интервенција пожељна. Аутор посебно наглашава да су представници прве Чикашке школе предлагали опорезивање и прераспodelу дохотка како би се умањила неједнакост до које доводи *laissez-faire* систем.

За Винера оптималан друштвени поредак је онај у коме је тржиште што слободније, у мери у којој је то конзистентно с државом благостања, која тежи да искорени сиромаштво и обезбеди једнаке прилике. Најт је, такође, остављао простор за позитивну улогу државе у привреди, иако је као велики интелектуални елитиста сматрао да ће она бити несавршено одређена и имплементирана кроз несавршене институције. Симонс је био класични либерал по томе што је наглашавао значај конкурентског процеса. Међутим, сматрајући да конкуренција може слободно да се одвија само уколико је економска моћ дисперзована међу великим бројем малих тржишних учесника, предлагао је прогресивно опорезивање и прераспodelу дохотка од богатих ка сиромашним.

Непосредно након Велике светске економске кризе, схватања Винера, Најта и Симонса нису се много разликовала од остатка економске професије која је веровала у кејнзијанску идеју о моћи фискалне и монетарне политике државе у превазилажењу кризе, с том особеношћу да су били снажни опоненти директном мешању државе у одлуке о производњи и ценама, као и екстензивној регулацији.

Међутим, будући да су чикашки економисти сматрали да је увећана улога државе у привреди оправдана само привремено, као последица нарушеног „природног поретка ствари“, који су поистовећивали са слободном тржиштем, након Другог светског рата они постају главни критичари кејнзијанизма. Ово драстично удаљавање од тадашње догме интервенционизма, али и математизације економске науке, означило је формирање друге Чикашке школе мишљења.

Зачетак друге школе на Универзитету у Чикагу везује се за долазак њеног најеминентнијег представника Милтона Фридмана. Иако је Фридман, према речима аутора, у раној фази своје каријере заступао мишљење да је прерасподела дохотка оправдана с циљем постизања веће једнакости, брзо се радикално удаљио од ове идеје, критикујући државну интервенцију „у сваком погледу и у свакој прилици“. Његов допринос економској теорији био је посебно значајан у области методологије економске науке и монетарне економије. Надовезујући се на чикашку традицију емпиризма, Фридман није веровао у веома ригидне и формализоване економске моделе који се удаљавају од своје основне сврхе да тачно описују и предвиђају стварност. Такође, сматрао је да је од мање важности да ли су претпоставке модела у потпуности реалистичне, уколико модел наилази на емпиријску потврду. Фридманово интересовање за област монетарне економије потиче од његове фасцинације Великом депресијом чији је узрок објаснио неадекватном монетарном политиком.

Аутор посебно истиче да је Фридман био и један од најистакнутијих јавних интелектуалаца свог времена заслужан за покретање неолибералног покрета светских размера осамдесетих година двадесетог века. То је коинцидирало с избором Роналда Регана у САД и Маргарет Тачер у Великој Британији, који су били Фридманови велики поштоваоци. Своју критику социјализма који је у то време био пред крахом, изградио је на следећој премиси: „Није проблем у томе што човечанство не поседује доброту која је потребна да социјализам успе. Проблем је што не поседује знање. Цене, профит и приватна својина су институције неопходне за превазилажење поделе или фрагментираности знања коју доноси специјализација рада.“

Други послератни економиста коме аутор посвећује посебну пажњу је Фридрих Хајек. Попут Фридмана, Хајек је у својим раним академским данима прихватио неке идеје државе благостања, да би касније, према мишљењу аутора, постао догматски заговорник *laissez-faire*, ограничавајући улогу државе на обезбеђивање безбедности и ефикасног правног система. У свом најпознатијем делу које је настало на Универзитету у Чикагу, *Constitution of Liberty*, Хајек описује слободу на сличан начин као и Мил: „Слобода коју ће користити један појединац у милион може бити значајнија за човечанство

и кориснија за већину људи него слобода коју сви користимо“. Сматрао је да је неједнакост која настаје као резултат слободног тржишта, управо оно што доводи до прогреса, да „јучерашњи луксуз постане данашња потреба“. „Спречавање да појединци присвајају нова добра и услуге или да их присвајају у већој мери у односу на друге, до момента када она постану доступна свима, довело би до окончања људског прогреса.“

На Универзитету у Чикагу оставили су траг и други велики економски теоретичари којима је у књизи посвећено знатно мање пажње: Џорџ Стиглер, Роналд Коуз, Арон Дајректор, Џејмс Бјукенан и други. Њихов допринос се огледа у развоју дисциплина попут индустријске организације, економске анализе права, теорије јавног избора и политичке филозофије.

У закључку ове књиге аутор посебно наглашава разлику између класичног либерализма и савременог либертаријанизма. Оно што их повезује је значај приватне својине над средствима за производњу и слободног тржишта. Класичан либерализам који подразумева традицију Смита, Бентама, Мила, Винера, Најта, Симонса и младих Фридмана и Хајека допушта да држава пружа одређене услуге, одржава макроекономску стабилност и користи прогресивно опорезивање за обезбеђивање веће једнакости. Савремени либертаријанизам чији су представници Хајек и Фридман у својој зрелој фази, по мишљењу аутора, фаворизује дубоку друштвену неједнакост, ограничавајући улогу државе на обезбеђивање сигурности правног поретка. Аутор се веома критички осврће на ову тенденцију изједначавајући је с „неоанархијом“, и коначно, залаже се за увођење веома високих прогресивних стопа опорезивања имовине и дохотка с циљем обезбеђивања веће друштвене једнакости.

Књига је помало непрегледна, а аутор се на појединим местима непотребно понавља. Наслови поглавља најпре сугеришу да се ради о хронолошком приказу личности и идеја Чикашке школе, што се затим преплиће с предметом истраживања чикашких економиста, а да заправо ни један од ова два критеријума није доследно примењен. На концептуалном плану аутору се пре свега може замерити то што се чини да је најважнија порука ове књиге идеолошка критика савремених либертаријанаца, уместо да, као што наслов наговештава, анализа буде усредсређена на најзначајније доприносе Чикашке школе економској теорији. Утолико не изненађује то што су идеје појединих важних представника ове школе у потпуности занемарене. Међутим, оно што у овој књизи сасвим неочекивано изостаје јесте коначан закључак о томе која то теоријска или методолошка матрица недвосмислено повезује чикашке економисте и истовремено их

раздваја од других, како би се уопште могло говорити о посебној школи мишљења.

Иако аутор веома вешто описује колико могу да буду идеолошки удаљене позиције појединих либералних теоретичара, његова дистинкција између класичног либерализма и савременог либертаријанизма је карикатурна. Судајући по редовима ове књиге, читалац би скоро могао да закључи да су представници класичног либерализма били преокупирани идејом прерасподеле дохотка, док је најважнији циљ савременог либертаријанизма обезбеђивање што веће друштвене неједнакости. С тим у вези, чини се сасвим излишно да аутор у закључку свог разматрања о Чикашкој школи елаборира сопствени „пакет препорука“ које су усмерене на постизање веће једнакости у америчком друштву, а посебно је неоправдано да се оне представљају као пројекција класичних либералних идеја у савременом контексту.

Стога, не може се рећи да ова књига представља допринос научној расправи о историји економских идеја, али је она успешна у ономе што је била изворна намера аутора, а то је да неверзираном читаоцу кроз врло питак и наративан стил изражавања, обогаћен мноштвом детаља из приватног и јавног живота чикашких економиста и њихових међусобних односа, приближи основне идеје неисцрпне, вечито актуелне, полемике о слободном тржишту.